

Імператорський Віленський університет і литuanістичний рух

Павел Буковець

Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник.

Випуск 7. Спеціальне видання:

Університети та нації в Російській імперії. –

Харків; Київ: Критика, 2005. – С. 108-119.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт Східного інституту українознавства імені Ковальських.

Адреса редакції:

Східний інститут українознавства імені Ковальських («Схід/Захід»), ауд. 4–87,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
пл. Свободи, 6,
Харків, 61077,
Україна.

E-mail: siu.kharkiv@gmail.com

Тел.: +38 057 705 26 30;
+38 096 1555 136

Веб-сайт: <http://keui.univer.kharkov.ua>

© Східний інститут українознавства імені Ковальських

© Автор статті

© Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництва

© Ідея та створення електронного архіву часопису – А. М. Домановський

Павел Буковец (Краків)

ІМПЕРАТОРСЬКИЙ ВІЛЕНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ І ЛИТУАНІСТИЧНИЙ РУХ

Цей текст не спирається на архівні джерела, що їх попередні дослідники обділили увагою або взагалі не знали. Натомість стосується до людей і явищ, які досить давно перебувають у сфері інтересів і польських, і литовських істориків, передусім – істориків освіти та педагогіки. Без будь-якої вдаваної скромності хотів би констатувати, що з фактографічного погляду запропонований текст не містить нового дослідницького матеріалу. Отже, я оприлюднюю його не на підставі результатів науково-пошукової діяльності (якої задля розробки цієї теми і не починав), а з інших причин. Неодноразово описаних подій, про які йдеться в моїй статті, раніше не піддавали інтерпретації, що відображала б їх у належному світлі. Тож моє завдання полягає в тому, щоб розкрити справжній сенс цих подій і вказати на їх фактичні причини.

Ті історики, котрі порушують безліч спеціальних проблем, пов'язаних з надзвичайно широким поняттям польсько-литовських стосунків, певною мірою ігнорують початок ХІХ ст. (Йдеться про істориків у загальному сенсі, що охоплює також дослідників історії культури, літератури тощо). Увагу науковців привертає насамперед період, межами якого є завершення Листопадового повстання і початок Другої світової війни. Попередні роки (а отже, й діяльність Імператорського Віленського університету та початки сучасної литовської літератури) було визнано, очевидно, за різновид історичної увертюри до великої історичної вистави, що її давали обидві нації ще від часів, скажімо, Крашевського та Валанчюса. Я, звичайно, не збираюся стверджувати, що все найважливіше в історії взаємин між «польськістю» і «литовськістю» відбулося перед відомою листопадовою ніччю

1830 року. Проте, на мій погляд, відносно слабкий інтерес до перших трьох десятиріч XIX ст. є безперечним фактом, тимчасом як у контексті дослідження цього часового відтинку можна і треба говорити якщо не про існування, то принаймні про зародження литовської національної (протонаціональної?) свідомості, а отже – й про польсько-литовські стосунки. Про недостатню увагу до вказаного періоду свідчить хоча б прикметна риса академічних вчених гуманітарного профілю, які цікавляться національними взаємовідносинами, проте не спеціалізуються на литовсько-польських проблемах. Зазвичай (це довела дискусія під час мого виступу на харківському симпозиумі, письмовою версією якого і є нинішня стаття) згадані історики орієнтуються в тому, що відбувалося на польсько-литовському прикордонні в міжвоєнне двадцятиріччя або в останні декади XIX ст., але мало знають про епоху, яка передувала Листопадовому повстанню. Відповідно, пояснюючи тодішні явища, дослідники проєктують вглиб часу дію тих механізмів, котрі визначали динаміку процесів пізніше – на зламі XIX і XX ст.

Вміщене в заголовку статті формулювання «литуаністичний рух», запозичене в міжвоєнного історика литовської літератури Вінцаса Мацдонаса¹, я вважаю за доцільне та зручне вживати й собі. Таке визначення дає змогу уникнути постійних проблем з дефініціями, пов'язаних з властивою початку та всьому XIX ст. мінливістю понять «литовець», «литовський», «литовськість» (незрівнянно більшою, ніж непостійність понять аналогічного ряду: «поляк», «польський», «польськість»). Безперервне нагадування про певною мірою робочий чи попередній характер термінів неминуче призводило б порушення цілісності викладу, а повна відмова від таких застережень – до неправдивого висвітлення теми. Натомість завдяки впровадженню поняття «литуаністичний рух» можна переформулювати невиразне питання про тодішню національну (протонаціональну?) свідомість у конкретне питання про культуротворчу діяльність, напрямки її розвитку та результати. Отже, я вважаю, що «литуаністичний рух» означає будь-яку культуротворчу активність, пов'язану з етнічною чи історичною Литвою. Йдеться про історичні та етнографічні дослідження, мовознавчі праці (переважно словники) та літературні твори, які було виділено із загальної маси насамперед з пізнавальних чи художніх мотивів і об'єднано в специфічний ланцюг причинно-наслідкових зв'язків за ознакою окремішності та протиставлення панівній стихії «польськості». Ототожнення

одного з елементів ланцюга з причиною, а іншого – з наслідком у кожному окремому випадку залежить, на мою думку, від обраного методу дослідження.

Поряд з «літуністичним рухом» у заголовку фігурує Імператорський Віленський університет. Усупереч офіційній назві, цей освітній осередок не був російським університетом, і якщо б довелося начежити на нього якийсь ярлик, то, безперечно, ним став би прикметник «польський». Створений за наказом царя Олександра I від 4 квітня 1803 року, цей навчальний заклад далі розвивав традиції Віленської академії та Литовської головної школи. Щоб адекватно оцінити його унікальне значення для польської культури, варто згадати про кілька історичних обставин, які й визначили винятковий характер Імператорського Віленського університету. 1803 року, як відомо, не існувала ні Польща, ні Литва чи будь-яка інша незалежна держава, що зберігала б традиції Речі Посполитої Обох Народів. Землі Великого князівства Литовського перебували в складі Росії або (це стосується до невеликої території, яка мала назву «Suwalszczyzna» чи «Suwalkija») у сфері її безпосереднього й дедалі сильнішого впливу. Вільно перетворилося на губернське місто й одночасно стало столицею найбільшої в імперії навчальної округи, що спочатку охоплювала аж вісім губерній (разом з Бялостокщиною). Скажімо, 1813 року повітові школи та гімназії Віленської округи відвідували близько 13 тис. учнів, натомість у Харківській окрузі їх налічували приблизно 8,15 тис., у Московській – близько 6,5 тис., у Дерптській – заледве 6 тис., у Петербурзькій – десь 4,65 тис., а в найменшій, Казанській – приблизно 4,2 тис. осіб. З часом ця диспропорція стала ще більшою². Куратором Віленської навчальної округи від моменту її створення до 1824 року був польський патріот і, водночас, високопоставлений російський урядовець, князь Адам-Єжи Чарторийський³. Завдяки зусиллям цього вельможі університет дуже швидко перетворився на науковий заклад з міжнародним авторитетом, а також на осередок «польськості», що реалізовував нову стратегію захисту ідентичності та розвитку нації. У стислій формі суть цієї стратегії висловив Тадеуш Чацький, який у листі до Самуеля-Богуміла Лінде зауважив: «[...] будемо жити завдяки наукам»⁴. Втрата державності й пов'язана з цим небезпека розриву національних зв'язків спричинили характерну реакцію польської еліти Пізнього Просвітництва. Шанс на дальше буття нації (її трактували з огляду на політичні, а не етнічні категорії, і це має істотне значення) та можливе пізніше відродження держави еліта вбачала в розвиткові наук, а

надто вітчизняної історії, в етнографічних дослідженнях тощо⁵. Про те, наскільки важливу роль у реалізації цієї програми відіграв Імператорський Віленський університет (передусім у «золоту добу» кураторства Чарторийського), свідчить вже сам перелік прізвищ його професорів і студентів: з одного боку, це, зокрема, брати Снядецькі, Йоахим Лелевель, Ігнацій Онацевич, Ігнацій Данілович, Ейсебіуш Словацький, Леон Боровський, з іншого – Адам Міцкевич і його товариші.

Тимчасом як Чарторийський успішно дбав про блиск Імператорського Віленського університету відтоді, коли Олександр вдихнув у нього життя, у Жмуді та Вільні швидко зростає інтерес до мови, що її називали жмудською, до середньовічної історії Литви, литовського фольклору⁶. Жмудський єпископ Юозапас Арнульпас Гедрайтіс, що перебував у Ворнях (Varniai), переклав жмудським діалектом литовської мови Новий Заповіт і 1816 року видав його із заголовком «*Naujas Istatimas Jezaus Christaus Wieszpaties*» (без *imprimatur*, але з вірнопідданською присвятою цареві)⁷. В дієцезії Гедрайтіса парафіяльних священників зобов'язували утримувати при костельолах школи, навчання в яких, принаймні частково, відбувалося литовською мовою⁸. Єпископ приятелював зі жмудським шляхтичем Діонізієм Пашкевичем (литовська версія прізвища – *Poška*), засновником приватного музею литовських старожитностей, автором польсько-латинсько-литовського словника, двомовним поетом, автором, зокрема, поеми «*Mužikas Žemaičių ir Lietuvos*»⁹. У Віленській дієцезії діяв недисциплінований священник і геніальний поет Антанас Страздас (Дроздовський), автор збірки віршів «*Giesmies swietiskas ut szwintas*»¹⁰, що вийшла друком підпільно й здобула надзвичайний успіх. Зі Жмуддо був пов'язаний Сільвестрас Валюнас (Валенович)¹¹, випускник Віленської семінарії, двомовний поет, автор, зокрема, пісні «*Biruta*», виданої у Варшаві 1829 року¹². Також з університетського середовища походили щонайменше кілька відомих історичних осіб, причетних до литуаністичного руху, – Каєтан Незабітовський (Незабітаускіс-Забітіс), автор першого букваря литовської мови та першої бібліографії литовськомовних видань¹³, напрочуд багатогранний культурний діяч Шимон Станевич (Станевічюс)¹⁴, який, між іншим, також писав байки¹⁵; фольклорист Емерик Станевич, що перебував у товаристві філолатів¹⁶; нарешті, видатний історик Сімонас Даукантас (Довконт)¹⁷.

По-телеграфічному коротко я подав дуже стисло характеристику литуаністичного руху. Без згаданих осіб цього руху не було б узагалі:

їхні твори та сфери творчої активності сформували його головний кістяк, і без них важко уявити литовське національне відродження в другій половині XIX ст.

Ставлення репрезентантів Імператорського Віленського університету до литуаністичного руху мало складний і неоднозначний характер. За допомогою відповідного добору фактів можна без особливих труднощів довести, що це ставлення було мало не сповнене ентузіазму, або, навпаки, вкрай неприхильне. Звичайно, обидві тези заслуговують на однаковою мірою невисоку оцінку: вони взаємно заперечують одна одну, успішно викриваючи одна одну у фальсифікації. Тому я наважився застосувати, на перший погляд, хаотичний, але по суті єдиний не обтяжений тенденційністю метод дослідження, що дає змогу виділити всі факти в три (наперед визначені й не чітко розмежовані) тематичні групи: народознавчу, історичну та мовну.

Учасники Варшавського товариства приятелів наук, за посередництва віленського єпископа Яна Косаковського, 1803 року звернулися до Імператорського Віленського університету з проханням надіслати їм відомості про особливості литовської мови. За рік з ініціативи Тадеуша Чацького було створено спеціальну комісію для дослідження та опису «жмудської мови». До складу комісії увійшли віленські професори Ф. Голанський, Ш. Малевський, Ю. Мішкевич і М. Шульц. Науковці підготували звіт, можливо, не досить фаховий, проте цінний як перший документ такого роду. Цю доповідь видобув з паперів Чацького й опублікував Францішек Аугустайтіс¹⁸. Цікавість, що її виявили у Варшавському товаристві приятелів наук, ймовірно, спонукала й до публікації присвяченої питанням минулого литовської нації та мови наукової статті, автор якої, інспектор шкіл Віленської округи Ксаверій Богуш, просто вражає своїм дилетантизмом.

Трохи пізніше, а саме 1804 року, чиновники російського Міністерства освіти зобов'язали вчителів гімназій збирати різноманітні дані з історії губерній, на терені яких вони працювали. Згодом, 1812 року, вийшла докладна інструкція, що закликала вчителя історії звертати увагу на місцеві народні пісні та легенди, матеріальну культуру, а також на рукописні пам'ятки¹⁹. Цілком очевидно: завдяки реалізації цієї програми на етнічно литовських землях, укритих досить густою мережею повітових шкіл і гімназій, що їх безпосередньо контролював Імператорський Віленський університет, можна було б роздобути безліч цікавих відомостей, а надто в царині фольклористики. На жаль, немає практично жодного доказу ви-

конання цих розпоряджень міністерства. Варто, до речі, зауважити, що саме так уявляв собі обов'язки вчителя історії віленський професор Ігнацій Онацевич: у своїх досі не надрукованих «Загальних зауваженнях про Литву, засоби запобігання остаточній руїні країни та громадян, університет і школи» він писав, що «вчитель історії має збирати традиційні відомості про урочища та місця, уславлені певною подією, побут та різноманітні звичаї, співи – і простолюду, і шляхти – під час хрестин, заручин, поховань, обжинків, про нахили та характер мешканців»²⁰.

У період навчання народні пісні збирали Каетан Незабітовський та Шимон Станевич. До такої діяльності своїх студентів заохочував професор російської літератури Іван Лобойко, випускник Харківського університету: про це він сам згадував у написаному російською мовою листі до Ніколая Румянцева²¹. Авторитет Лобойка визнавав також Зоріян Доленга-Ходаковський, який, подорожуючи по Росії, листовно звертався до віленського професора з проханням про консультацію та пораду²². Шимон Станевич, скориставши з порад вчителя, кількома роками пізніше опублікував тексти тридцяти литовських дайн, а ще за кілька років доповнив їх окремо виданими нотами мелодій²³. Для повноти картини додамо ще два переклади литовських народних пісеньок, що їх опублікував студент Імператорського Віленського університету Леон Рогальський²⁴.

Другу групу проблем, що ілюструють ставлення професорів і студентів цього навчального закладу до литuanістичного руху, складають історичні питання. Так сталося, що одну з блискучих сторінок у тридцятирічну історію Імператорського Віленського університету вписали дослідники минувшини. Найвидатніший історик цього періоду, тривалий час пов'язаний з Вільном, Йоахим Лелевель, на початку ХІХ ст. двічі порушував проблему етногенезу литовців. У виданій 1809 року брошурі, в якій було вміщено промовистий епіграф «Amicus Plato, magis amica Veritas», історик почав полеміку з вже згаданим о. Ксаверієм Богушем з приводу його наукової статті. Майбутній автор «Історії давнього світу від початку історичних часів до другої половини VI століття християнської ери» насамперед розкритикував тезу Богуша про походження литовців від герулів, а також деякі його етимологічні ідеї²⁵. З розвідкою щодо давньої історії Литви Йоахим Лелевель уперше виступив раніше – за рік перед початком полеміки з Богушем. Характерно, що тоді дослідник ще не виробив однозначної думки стосовно до можливих зв'язків литовців з герулами. Ретельно зва-

живши всі аргументи, щедро наведені для підтвердження цієї тези, Лелевель висловив свої сумніви, але утримався від того, щоб поставити крапку над «і». В цих умовиводах, безперечно, імпонують надзвичайна ерудиція автора та його знання джерел, поєднане з критичним ставленням, неохильністю до передчасного формулювання категоричних висновків, незалежністю щодо визнаних авторитетів²⁶.

Окрім Лелевеля, заслуговує на увагу також вже згаданий Ігнацій Онацевич, але не з огляду на його твори, а насамперед тому, що 1819 року він перший з-поміж віленських професорів почав викладати вітчизняну (а отже, литовську та польську) історію в межах окремого курсу. Саме ці лекції сформували творчу особистість найвизначнішого литовського історика доби романтизму Сімонаса Даукантаса²⁷, автора праці «*Darbai seniuju Lituviu ir Zemaucziui*» («Заняття давніх литовців і жмуди»), найімовірніше, написаної в першій половині 1820-х років. У цьому дослідженні науковець у доступній формі, зрозумілій навіть для неосвіченого читача, розглядає найдавнішу історію Литви (до смерті Вітовта). Твір не є сухою історичною працею. Мабуть, за головну мету свого історіописання молодий Довконт вважав пробудження побратимської гордості, відчуття тожсамості з величними пращурами. Вихованцем Онацевича був також маловідомий біограф Вітовта Великого Антоній Хлебович. Цей дослідник, так само як Даукантас, шукав в історії джерела гідності та міфу ідентичності²⁸. Між іншим, варто згадати й про звернені в литовське минуле літературні твори, що їх написали люди, пов'язані з Імператорським Віленським університетом. Насамперед йдеться про поставлену 1813 року трагедію Ейсебіуша Словацького «Мендовг, литовський король»²⁹, поеми Адама Міцкевича («Гражина» [1823], «Конрад Валленрод» [1828]), цикл історичних пісень Яна Чечота, задум щодо яких постав, очевидно, у студентські роки, зокрема під впливом «Історичних пісень» Юліана Урсина Немцевича («Пісеньки про давніх литовців до 1834 року»)³⁰.

До третьої, останньої, групи проблем, пов'язаних із ставленням університетської еліти до литуаністичного руху, належать питання литовської мови, яку тоді повсюдно вважали селянською. Саме так, мабуть, вважав професор Леон Боровський, який у 1820-х роках також виконував функції цензора. Зокрема, 1824 року Антанас Страздас клопотався про санкцію цензури на друк наступного з черги тому своїх віршів та граматики литовської мови. Незважаючи на завзяту п'ятирічну боротьбу³¹ й численні

апеляції, поет так і не дістав дозволу. Боровський ухвалив вирок: «Через брутальні вислови, що суперечать доброму смаку, і невідповідні духові уряду взаємини в «Піснях Гегужелі» і «Giesmie apie Rewolucyje 1812» закони цензури не дають права підписати й дозволити свободу друку цього рукопису [...]». Польськомовний твір «Кант на похвалу міста Риги» та граматику цензор відзначив окремим зауваженням: «Не дозволено друкувати внаслідок наявності нісенітниць з погляду мови, смаку та здорового глузду. Дня 21 травня 1824, Леон Боровський, цензор»³². Неприємності з цензурою, які на початку третьої декади XIX ст. мав Страздас та інші литовські письменники (Александрас Буткевічюс, граматик та лексикограф, і Вінцентас Вальмікас, колекціонер народних пісень, можливо, також поет), спричинилися до того, що литовські культурні діячі усвідомили потребу в запровадженні окремого цензора для видань литовською мовою. Після тривалих клопотань 1828 року цю посаду обійняв випускник Віленського університету, доктор філософії Юзеф Володзько³³.

За ще один приклад стриманого ставлення університетської еліти до ознак литовської національної ідентичності править доля не реалізованого проекту щодо впровадження курсу «жмудської мови». Таку пропозицію подав князю Адамові Чарторийському 17 травня 1822 року Казимир Контрим. У своєму листі автор задуму писав про важливість цієї мови для пізнання історії, а також наводив як взірць Дерптський університет, де тоді вже навчали естонської та латиської мов. Контрим навіть мав свого кандидата на посаду викладача – ним був жмудський шляхтич Леон Увойня (Leonis Uvainis), автор етимологічного словника литовської мови, який, на жаль, досі лишається мало відомим. У листі Контрим наголошував, що, крім Увойня, не знає нікого придатного до виконання такого завдання. Автор проекту передбачав, що цей курс обов'язково відвідуватимуть клірики зі Жмудської дієцезії, а також деякі клірики з Віленської дієцезії та слухачі вчительського колегіуму. Перед Листопадовим повстанням це питання постало ще раз. 1825 року надзвичайна університетська комісія (до її складу, зокрема, входили професори Іван Лобойко і Леон Боровський), яка вивчала різні ідеї щодо внесення змін до статуту факультету літератури та вільних наук, серед інших новацій запропонувала почати читання лекцій з литовської мови. Комісія мотивувала свій задум, по-перше, філологічними, по-друге – практичними міркуваннями, пов'язаними з тим, що цією мовою послуговувалися чимало мешканців Віленської та

сусідніх губерній. Однак проект, остаточний варіант якого було відіслано до міністерства трьома роками пізніше, так і не дочекався реалізації³⁴.

Тепер варто трохи впорядкувати цю мозаїку розглянутих проблем. Брак кафедри або принаймні курсу литовської мови, а також литовськомовних видань у книготорговому обігу (в цьому випадку не враховано релігійної літератури), байдужість школи до висловлюваних ззовні заохочень і рекомендацій щодо запровадження литвознавчих досліджень врівноважили письменницька та дидактична діяльність Лелевеля та Онацевича, зацікавлених минулим Литви, відверта пролитовська орієнтація вихідця з України Лобойка, популярність литовської тематики серед студентів. З одного боку, стриманість, можливо, навіть неприхильність, з іншого – зацікавлення, можливо, навіть захват. У науковій літературі з предмету нашого дослідження набула поширення думка про те, що університету як установи безпосередньо не було залучено до литуаністичного руху, однак інтелектуальна атмосфера, що панувала в стінах цього навчального закладу, створювала для нього чудове живильне середовище. Це компромісне формулювання, втім, не проливає ніякого світла на проблему, бо воно є не так спробою узгодити наявну амбівалентність, як свідченням ігнорування їх причин, а отже, й значення. Тому головне питання полягає ось у чому: в яких категоріях належить описувати суперечність, що виникає між двома вказаними тенденціями?

Під час розгляду цього питання відразу спадає на думку схема зіткнення двох видів націоналізму. Діячі литуаністичного руху перед Листопадним повстанням, безперечно, започаткували процес національного відродження литовців. На переривання горизонтальних зв'язків, що згуртовували класову політичну націю, і появу вертикальних ланок, які об'єднували людей з різних суспільних верств у етнічну націю, вказують, зокрема, вже згадана поема Пошкі «*Mužikas Žemaičių ir Lietuvos*» та літературні або наукові успіхи таких селян, як Валконас, Страздас чи Даукантас. Проте така відповідь, власне, і править за приклад вже згаданого **проекткування вглиб часу** механізмів, що діяли в пізніші часи. Бо якщо б справді йшлося про конфлікт двох націй чи етносів, то Чечот, Лелевель і багато інших діячів не були б разом з Довконтом і Пашкевичем, а опинилися б по той бік «барикади», поряд зі Снядецьким і Боровським.

На мою думку, загалом категорії «соціоетнічного» дискурсу істотно не наближають нас до розуміння природи цього явища. Вважаю, що таке

твердження впливає із загальної закономірності: зазвичай саме нації є витвором культури (обернена ситуація не видається мені типовою). Поставши з культури, нації в ній існують, розвиваються, в'януть. Отже, культура є первинною, а нація – вторинною. Тому не можна оперувати національними категоріями там, де ще не сформувалися національності в сучасному розумінні. Саме такий стан речей є характерний для випадку, який нас нині цікавить. Тож «соціоетнічний» дискурс належить замінити іншим, естетичним.

Описаний конфлікт позицій і цінностей (якщо в цьому випадку взагалі можна говорити про конфлікт) по суті мав філософську (насамперед – естетичну й епістемологічну), а згодом – послідовно вікову та політичну природу. Неоднозначне ставлення інтелектуальної еліти Віленського університету до литуаністичного руху є ознакою докорінної зміни культурної парадигми, відомої в польській літературі як романтичний перелам або боротьба романтиків з класиками³⁵. Вся без винятку програма литвознавчих досліджень і активність учасників литуаністичного руху не виходять поза межі романтизму в його специфічному розумінні*. Як зауважив ректор Імператорського Віленського університету Ян Снядецький, «романтичність поллюбає пригадувати давні національні звичаї та пригоди, [...] є закоханою в просту, дику та неотесану природу!...»³⁶. Литуаністичний рух, що був потенційно націотворчим, сучасники трактували насамперед як складову естетично-ідейної революції. Однак фон Арнім мав рацію, коли писав: «Кожній епосі була властива певна таємничість світу, яка є набагато цінніша [...] за все, що набуло розголосу в історії. Природі людини вона притаманна тому, що сучасники мають її чітко розрізнити [...]»³⁷. Зацікавлення середньовіччям, народною творчістю, місцевою археологією, малою батьківщиною було виявом нового погляду на світ і людину (навіть якщо це

* Щоб пояснити неприхильність університетської еліти до литовської мови – неприхильність, що найчіткіше виявлялася у відмові приймати рішення про впровадження курсу, а також у цензорських заходах Боровського, – доводиться звертатися до позаестетичних аргументів. Діяти Просвітництва шанували національні мови, а боротьба за чистоту й красу польської мови була одним з найважливіших завдань польського просвітницького руху (див. примітку 32, с. 34–39). Мабуть, стримане ставлення до процесу відродження літературної литовської мови можна пояснити лише новою, створеною після поділів Речі Посполитої, доктриною «продовження» нації в мові та науках.

новаторство не було свідомим, як в учасників літваністичного руху), а **перетворилося** на націотворчий імпульс.

(З польської переклав Сергій Серяков)

¹ Maciūnas V. Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioje. Susidomėjimas Lietuvių kolba, istorija ir tautotyra // Darbai ir Dienos. Literatūros Skyriaus Žurnalas / Red. Vincas Krevė-Mickevičius. – Kaunas, 1939. – T. VIII. – S. 9–344.

² Ibidem. – S. 47.

³ Skowronek J. Adam Jerzy Czartoryski. 1770–1861. – Warszawa, 1994.

⁴ Maciūnas V. Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioje... – S. 35.

⁵ Zbikowski P. Klasycyzm postanisławowski. Zarys problematyki. – Warszawa, 1999. – S. 285.

⁶ Girdzijauskas J. i in. Lietuvių literatūros istorija. XIX amžius. – Vilnius, 2001. – S. 133–206.

⁷ Prašmantaitė A. Žemaičių vyskupas Juozapas Amulfas Giedraitis. – Vilnius, 2000. – S. 227–261.

⁸ Ibidem. – S. 187–211.

⁹ Ibidem. – S. 223–226; Vanagas V. Dionizas Poška.. – Vilnius, 1994. C– S. 68–99, 102–114, 129–156.

¹⁰ Strazdas A. Giesmies swietiszkas yr szwintas: Fotogr. leidinis pagal pirmą, 1814 m. leidinį. – Vilnius, 1991.

¹¹ Mikšytė R. Silvestras Valiūnas. – Vilnius, 1978.

¹² Walenowicz S. Biruta // Kolumb. – 1928. – Nr. 4.

¹³ Nezabitauskis K. Naujas mokslas skaitymo dėl mažų vaikų Žemaičių ir Lietuvos: Fotogr. leidinis pagal pirmą, 1824 m. leidinį. – Vilnius, 1996.

¹⁴ Lebedys J. Simonas Stanevičius: Monografija. – Vilnius, 1955.

¹⁵ Szeszes pasakas Symona Stanewiczesa Żemaycze yr antras szeszes Kryżza Donaŕayczia Lituwynyka Prusa. – Vylniuje, 1829.

¹⁶ Śpiewy ludu litewskiego na wiersz polski przełożone przez Emeryka Staniewicza // Tygodnik Wileński. – 1819. – T. 8, – Nr 153. – S. 377–380; 1820. – T. 9, – Nr 155. – S. 56–58; Nr 157. – S. 118–121; Nr 159. – S. 177–178; 1820. – T. 10, – Nr 166. – S. 9–15; Nr 171. – S. 187–192; 1822. – T. 3, – Nr 3. – S. 58–62.

¹⁷ Merkys V. Simonas Daukantas, antrasis ledinis. – Vilnius, 1991.

¹⁸ Augustaitis F. Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim. – Kraków, 1911. – S. 44–46.

¹⁹ Instrukcje do układania po gimnazjach i szkołach powiatowych zapisów w przedmiotach różnych nauk, wydane od rządu głównego szkół i ogłoszone drukiem r. 1812. (Tłumaczenie z rosyjskiego) // Dziennik Wileński. – 1816. – T. IV. – S. 124 etc.

²⁰ Maciūnas V. Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioje... – S. 281.

²¹ Ibidem. – S. 311–312.

²² Wyjątek z listu p. Zoriana Chodakowskiego do profesora w Uniwersytecie Wileńskim i kawalera Łobjoki // *Dziennik Wileński*. – 1822. – T. I. – S. 540–542.

²³ Daynas Žemaytziu suryntkas yr ysšdutas par Szymona Stanevicze. – [Vilnius], 1829; Pažimes žemaytyszkas gaydasprydietynas prydaynu Žemaytziu suryntku yr yszdutu par Symona Stanewicze. – [Riga], 1833.

²⁴ Rogalski L. Piosenka pospólstwa litewskiego przełożona po polsku // *Tygodnik Wileński*. – 1819. – T. VIII. – Nr 149. – 31 października. – S. 254 (komentarz na s. 254–256); Piosenka weselna ludu litewskiego przełożona na polski przez... // *Tygodnik Wileński*. – 1820. – T. X. – Nr 176. – 15 grudnia. – S. 381.

²⁵ Lelewel J. Wzmianka o najdawniejszych dziejopisach polskich i uwagi nad rozprawą JW. JX. Bohusza «O początkach narodu i języka litewskiego». – Warszawa, 1809.

²⁶ Lelewel J. Rzut oka na dawność litewskich narodów i związki ich z Herulami. Dołączony opis północnej Europy w księdze XXII. 8. Ammiana Marcellina wykład przeciw Naruszewiczowi. – Wilno, 1808.

²⁷ Girdzijauskas J. i in. Lietuvių literatūros istorija. XIX amžius. – Vilnius, 2001. – cS. 34.

²⁸ Krótki rys życia Witolda, W. X. Litewskiego, przez Antoniego Bolesława Hlebowicza, kandydata filozofii w Oddziale Nauk Literatury i Sztuk Pięknych Imperatorskiego Uniwersytetu Wileńskiego. – Wilno, 1821.

²⁹ Słowacki E. Mendog, król litewski. Tragedia w pięciu aktach oryginalnie wierszem napisana // *Dzieła z pozostałych rękopismów ogłoszone*. – T. IV. – Wilno, 1826.

³⁰ Czeczot J. / Čečotas J. Śpiewki o dawnych Litwinach do roku 1434 = Giesmelės apie senovės Lietuvius iki 1434 metų. – Vilnius, 1994.

³¹ Gineitis L. Antano Strazdo dainos // *Strazdas A. Rastai*. – Vilnius, 1957. – S. 12.

³² Vanagas V. Antanas Strazdas. – Vilnius, 1968. – S. 324.

³³ Lebedys J. Simonas Stanevičius... – S. 156.

³⁴ Pigoń S. Projekt katedry języka litewskiego w dawnym Uniwersytecie Wileńskim // [Pigoń S.] *Z dawnego Wilna. Szkice obyczajowe i literackie*. – Wilno, 1929. – S. 23–28.

³⁵ *Walka romantyków z klasykami / Oprac. Stefan Kawyn*. – Wrocław, 1960.

³⁶ Śniadecki J. O pismach klasycznych i romantycznych // [Śniadecki J.] *Wybór pism estetycznoliterackich*. – Kraków, 2003. – S. 51.

³⁷ Arnim, von A. *Poezja i historia / Tłum. Krystyna Krzemień // Pisma teoretyczne niemieckich romantyków / Wybrał i opracował Tadeusz Namowicz*. – Wrocław, 2000.